

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 1, 2017
Sayfa: 368-382

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[13-12-2016] – [14-03-2017]

Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mesnevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi

Mehmet ÖZDEMİR
Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Asst.Prof. Kocaeli University Faculty of Arts and Sciences
dr.mehmetozdemir14@gmail.com

Öz

Mevlânâ'nın Mesnevî-yi Manevî adlı eseri, Türk edebiyatında derin izler bırakmış ve eserdeki derin anlamları muhataba anlatmak düşüncesiyle birçok şerh kaleme alınan edebiyatımızın değerli eserlerinden biridir. Altı ciltlik Mesnevî'nin tamamını bugüne kadar altı şarih Türkçe olarak şerh etmiştir. Bunun yanı sıra Mesnevî'den çeşitli miktarlarda yapılan seçmelerin Türkçe şerh edildiği eser sayısı ellinin üzerindedir. Mesnevî'den yapılan seçmelerin bir kısmı Mesnevî'nin özü olarak kabul edilen ilk on sekiz beyit üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bağdatlı Âsım Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini müstakil bir eser olarak kabul etmiş ve Türkçe Divan'ının sonunda söz konusu on sekiz beytin şerhini yapmıştır. Mesnevî şerhlerinin bir kısmı akademik çalışmalar vasıtasıyla ilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Fakat kütüphane raflarında araştırmacısını bekleyen şerhlerin bulunduğunu da burada ifade etmek gereklidir. Bağdatlı Âsım'ın Türkçe Divan'ının sonunda bulunan on sekiz beyit şerhi, bugüne kadar üzerinde herhangi bir akademik çalışma yapılmayan eserlerdendir. Dolayısıyla biz de bu yazımızda Bağdatlı Abdülaziz Âsım Efendi'nin *On Sekiz Beyit Şerhi* adlı çalışmasını tenkitli metin olarak hazırlayıp ilim âleminin istifadesine sunmaya gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Bağdatlı Âsım, Mesnevî, On Sekiz Beyit Şerhi, Tenkitli Metin.

The Commentary on the Eighteen Couplets of Mesnevi Given in the End of The Turkish Divan of Bağdatlı Abdulaziz Asım

Abstract

The work of Mevlana Rumi, with the name *Mesnevi-i Manevi* is one of the invaluable works in our literature written to tell the deep meanings in the work to the reader, and has left deep traces in Turkish Literature. Six commentators paraphrased on the whole of Mesnevi, which consists of six volumes. In addition to this, the number of the works in which some parts of Mesnevi were paraphrased in Turkish is over fifty. Some of the selections from Mesnevi focus on the first eighteen couplets of it, which are considered as the core of Mesnevi. Bağdatlı Asım considered the first eighteen couplets of Mesnevi as a separate work and paraphrased on these eighteen couples in his Divan in Turkish. Some of the commentaries of Mesnevi have been presented for the benefit of scientists with academic works. However, we must state that there are several other commentaries that await researchers in the selves of libraries. The commentary of the eighteen couplets of Bağdatlı Asım in his Divan written in Turkish is one of the works on which no academic studies have been conducted so far. For this reason, we will try to prepare the work of Bağdatlı Abdul-Aziz Asım Efendi named *On Sekiz Beyit Şerhi* in the style of reviewed text and present it to the benefit of scholars.

Keywords: Bağdatlı Asım, Mesnevi, Commentary of The Eighteen Couplets, Reviewed Text.

Giriş

1207-1273 yılları arasında yaşayan Mevlânâ, kendinden sonraya *Fîhi Mâfih*, *Rubâiyât*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Mecâlis-i Seb'a*, *Mektûbât* gibi eserlerinin yanında sadece Türk edebiyatını değil, dünya edebiyatlarını da etkileyen Mesnevî-yi Manevî'yi miras bırakmıştır. Mevlânâ, yaşadığı asırda yârân ve ashabına sohbetleri vasıtasıyla düşüncelerini aktarmıştır. Hazret'in asrında dünyaya gelip onun sohbetinden faydalanamayanlar için de altı ciltlik Mesnevî, mana cevherlerinin devşirileceği bir hazine olmuştur. Fakat Mesnevî'nin Farsçayla kaleme alınması, içinde derin tasavvufi bahislerin bulunması, aktarılmak istenen düşüncelerin çeşitli kıssalar ve remizlerle örülü olması gibi sebeplerden dolayı Mevlânâ ve düşünceleri herkes tarafından kolay bir şekilde anlaşılammıştır. Bu münasebetle Mesnevî'deki derin anlamların geniş kitleler tarafından okunup anlaşılmasını sağlamak düşüncesiyle birçok şerh kaleme alınmıştır. Geçmişten günümüze Mesnevî'nin tamamına yapılan Türkçe şerhlerin sayısı bugünkü tespitlerle altı tanedir: Şem'i Şem'ullah, İsmail Rüşûhî-yi Ankaravî, Muhammed Murad Molla, Ahmed Avni Konuk, Tahirül-Mevlevî, Abdalbaki Gölpınarlı. Bunun yanı sıra Mesnevî'nin bir kısmının veya Mesnevî'den yapılan seçmelerin şerh edildiği birçok Türkçe eser vardır. Mesnevî'nin bir kısmına yapılan şerhlerde şarihler, bazen ihtiyaca göre seçtikleri bir veya birkaç cildi bazen de bir cildin bir bölümünü manzum veya mensur olarak şerh etmişlerdir: Mu'inüddin b. Mustafa, Aydınlı Dede Ömer Ruşenî Mesnevî'nin bir kısmını manzum bir şekilde şerh etmişlerdir. Ebussuûd Elkayserî, Bosnalı Sûdî Efendi, Hacı İlyaszâde Ömer, Abdülmecid-i Sivasî, Pîr Muhammed Efendi, Sarı Abdullah Efendi, Derviş Muhammed Şifâyî, Seyyid Mehmed Ali, Tâlibî Hasan Efendi, İsmail Hakkı Bursavî, Âbidin Paşa, Kenan Rifâî, İbrahim Aczi Kendi, Ziya Avşar, H. Hüseyin Top Mesnevî'nin bir kısmını mensur bir şekilde şerh etmişlerdir. İsmail Rüşûhî-yi Ankaravî, Ağazade Mehmed Efendi, Bağdatlı Abdülaziz Âsım, Rızaeddin Remzi Rufâî, Ahmet Ateş, Selçuk Eraydın, Ahmed Hakîm, Abdurrezzak Tek, Kudsi Ergüner, Kemal Sönmez, Erkan Türkmen, Süleyman Uludağ, Kaan Dilek gibi isimler de Mesnevî'nin özü olarak kabul edilen ilk on sekiz beyti şerh etme yoluna gitmişlerdir. Bundan başka Mesnevî'den yapılan seçme beyitlerin şerh edildiği manzum veya mensur şerhler bulunmaktadır. İbrahim Bey, İbrahim Cevrî, Adnî Receb Dede Mesnevî'den yaptıkları seçmeleri manzum olarak şerh etmişlerdir. İsmail Rüşûhî-yi Ankaravî, Abdülmecid-i Sivasî, Hacı Pîrî, Sabûhî Ahmed Dede, Muhammed Şükrü İbn Esseyyid Ahmed 'Atâ, Muhammed Esad Dede, Fazlullah Rahîmî, M. Muhlis Koner, Orhan Kuntman, M. Fatih Çıtlak, Mehmet Demirci gibi isimler de yazdıkları eserlerle Mesnevî'den yaptıkları seçmeleri mensur bir şekilde şerh etmişlerdir. Bunların haricinde Yusuf-ı Sîneçâk'ın Mesnevî'den seçerek oluşturduğu Cezîre-yi Mesnevî adlı eseri şerh eden şarihler de vardır: Abdullah-ı Bosnavî ve İbrahim Cevrî Cezîre-yi Mesnevî'ye manzum şerh yazmışlar; Mehmed İlmî Dede, Abdülmecid-i Sivasî, Ali Derviş, Meknî Efendi, Şeyh Gâlib gibi isimler de Cezîre-yi Mesnevî'yi mensur olarak şerh etmişlerdir (Geniş bilgi için bkz.: Özdemir, 2016: 461-502).

Yukarıda genel olarak bilgi vermeye çalıştığımız Mesnevî'nin Türkçe şerhlerinin birçoğu yapılan akademik çalışmalar vasıtasıyla Lâtin harflerine aktarılmıştır. Bunun yanı sıra kütüphane raflarında araştırmacısını bekleyen Mesnevî şerhleri bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda Bağdatlı Âsım'ın Mesnevî'nin on sekiz beytine

yaptığı şerhi, Lâtin harflerine aktararak kütüphane raflarında bekleyen Mesnevî şerhlerinden birini daha ilim âleminin istifadesine sunmayı amaçladık. Bu çalışmada Bağdatlı Âsım'ın hayatı hakkında bilgi verildikten sonra, Divan'ının sonunda bulunan on sekiz beyit şerhiyle ilgili tespitler aktarılacak ve son olarak Bağdatlı Âsım'ın on sekiz beyit şerhinin transkripsiyonlu metni verilecektir.

Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Hayatı

Bağdat Azamiye Medresesi müderrislerinden Seyyid Vesim Efendi'nin oğlu olan Abdülaziz Âsım, 1803 yılında Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. Azamiye Medresesinde önce babasından, babasının ölümünden sonra da Mehmed Kâsım Şarzûrî'den dersler alarak tahsilini tamamlamıştır. Bir süre Bağdat'ta imam ve hatip olarak çalışmış, müderrislik yapmış ve hükümet dairesinde tercümanlık görevinde bulunmuştur. Ali Haydar Efendi adında bir oğlu ve Bahaeddin Efendi adında bir torunu olan Âsım Efendi 1305 (1887/1888) yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Tuman, C. 2, 2001: 619; Arslan, 2014; Özbeyli, 2014: 9-12). Bağdatlı Âsım'ın iki divanından bahsedilmektedir. Divanların biri Türkçe, diğeri ise Farsçadır. Farsça Divan üzerine Atakan Özbeyli bir yüksek lisans çalışması yapmıştır. Türkçe Divan hakkında yapılmış bir çalışma tespit edilememiştir. Âsım'ın diğeri bir eseri de Türkçe Divan'ın sonundaki, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhinin bulunduğu dört varaklık *On Sekiz Beyit Şerhi*'dir. Âsım'ın Türkçe Divan'ı Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Bölümü AEMNZ267 numarada kayıtlıdır.

1. Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın On Sekiz Beyit Şerhi Üzerine Değerlendirmeler

Âsım Efendi, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini müstakil bir eser olarak kabul ettiğini, şerhin sonunda "*Derbeyân-ı aşl-ı kitâb*" başlığıyla dile getirmiştir. Buna göre Hüsameddin Çelebi Hz. Mevlânâ'dan bir mesnevî telif etmesini talep eder. Bu esnada Mevlânâ sarığından on sekiz beyti çıkarıp böyle bir kitabı, Hakk'ın lisan-ı gaybdan kendisine ilham ettiği cevabını verir. Sonrasında bu on sekiz beyti Mevlânâ söylemiş, Hüsameddin Çelebi de kaleme almıştır. Bu muhavere hareketle on sekiz beytin bir kitap olduğunu ifade eder. Bunun yanı sıra İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî, Ağazade Mehmed Efendi, Bağdatlı Abdülaziz Âsım, Rızaeddin Remzi Rufai gibi şarihler de Mesnevî'nin özü olarak kabul edilen on sekiz beyti şerh etme yoluna gitmişlerdir. Bu şarihlerden Ankaravî, Mesnevî şerhiyle ilgili birçok eser kaleme almıştır ki bunlardan biri Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin müstakil bir kitap olarak şerh edildiği ve *Fâtihu'l-Ebyât* adını taşıyan eserdir.

Bağdatlı Âsım'ın on sekiz beyit şerhi Türkçe Divan'ının sonunda bulunan dört varaklık kısımdır. Divan'ın 125b-128b varakları arasında bulunan on sekiz beyit şerhinin sonunda yaklaşık iki varak süren ve Mesnevî'nin birinci cildinden seçilmiş beyitler bulunmaktadır. Bu başlık altında Âsım'ın Divan'ının sonundaki 125b-128b varakları arasında bulunan on sekiz beyit şerhinin nüsha tavsifi, Lâtin harflerine aktarılırken dikkat edilen hususları, şarihin maksadı, metin şerhi metodu gibi çeşitli özellikleri ve İsmail Rüsûhî-yi Ankaravî'nin eserdeki tesirleri hakkında bilgi verilecektir.

A. Nüsha Tavsifi

Bağdatlı Abdülaziz Âsım Efendi'nin Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Bölümü AEMNZ267 numarada kayıtlı Divan'ının sonunda bulunan on sekiz beyit şerhi varak 125b'den başlayıp 128b'de nihayet bulur. On sekiz beyit şerhi toplamda üç buçuk varak tutmaktadır. Varaklarda bulunan sayfaların satır sayıları 20-22 arasında

değişmektedir. Buna göre 125b 22 satır, 126a 21 satır, 126b 21 satır, 127a 20 satır, 127b 20 satır, 128a 22 satır, 128b 20 satırdan meydana gelmektedir. 128b sayfasının 13'üncü satırında şarihin on sekiz beyit şerhi tamamlanmaktadır. Rika yazı ile kaleme alınan Divan'ın, on sekiz beytin şerhine kadar olan kısmın tamamlanma tarihi hicri 1305 (1887/1888) olarak kayıtlıdır. On sekiz beyit şerhinin bulunduğu kısımda herhangi bir tarih yoktur.

Bağdatlı Âsım, on sekiz beyit şerhine başlamadan yaklaşık beş satırlık bir mukaddime kaleme almış ve burada eseri yazma sebebi hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra ayrı bir satırda “Bismillahirrahmanirrahim” ifadesi ve bir alt satırda da Mesnevî dibacesinin ilk ifadesi olan “Hâzâ Kitâbu'l-Mesnevî” kayıtlıdır. Bu ifadenin altında bulunan 17'nci satırdan itibaren dibace şerhine başlanmış ve 126a'nın 14'üncü satırında dibacenin şerhi tamamlanmıştır. 15'inci satırın ortasına “Bismillahirrahmanirrahim” ifadesini yazdıktan sonra müteakip satırın tamamına sığacak büyüklükte yazdığı Mesnevî'nin ilk beytiyle şerhine başlamıştır. Bir önceki beytin şerhini tamamladıktan sonra Mesnevî'nin her beytini, bir satıra sığacak büyüklükte ve metne göre daha koyu olacak şekilde kaydetmiştir. Şerh esnasında yaptığı alıntılarını göstermek için alıntılarının başına ve sonuna “α” işaretini koymuştur. Bunun yanı sıra ayet, hadis ve Arapça alıntılarının bazılarında yay ayrıç kullanmıştır.

Başı: [125b] (10) Óaàret-i Mevlânâ'nuñ Meşnevî-yi Şeryfi dýbâcesindeki on sekiz beytine naēmen ve neşren lâyuóšā (11) şeróler yapılmış

Sonu: [128b] (13) Óātime *derbeyān-ı İaşò-ı şemsü'l-óadò* yaĭñy müşārünileyhüñ İaşòına işār-ı ábdârdur.

B. Metni Lâtin Harflerine Aktarmada Dikkat Edilen Hususlar

Bağdatlı Âsım'ın Arap harfleriyle kaleme alınan on sekiz beyit şerhini, Lâtin harflerine aktarırken Mesnevî beyitleri koyu ve italik, Arapça ve Farsça ifadeler, manzum alıntılar italik yazılarak belirgin hâle getirilmiştir. Ayrıca yapılan alıntılarının anlamları dipnotlar vasıtasıyla verilmeye çalışılmıştır. Metinde şarihin yaptığı ayet ve hadis iktibasları da hem koyu hem italik yazılarak diğer alıntılardan farklı gösterilmiştir, tercümeleri de dipnotlar vasıtasıyla aktarılmıştır.

Abdülaziz Âsım Efendi'nin on sekiz beyit şerhi, daha önce de ifade edildiği gibi Divan'ının sonunda yer almaktadır. Dolayısıyla varak numaraları gösterilirken Divan'da bulunan varak numaraları esas alınmıştır. Divan'ın 125b sayfasında başlayıp 128b sayfasında biten on sekiz beyit şerhine ait varak numaraları köşeli ayrıç içinde, satır numaraları da yay ayrıçla gösterilmiştir.

C. Şarihin Maksadı

Bağdatlı Âsım, Mesnevî'nin başında bulunan on sekiz beyti Mesnevî'nin dibacesi olarak kabul eder. Genel anlamda şarihlerin de Mesnevî'nin özü olarak kabul ettikleri on sekiz beytin ve bunun öncesinde bulunan dibacenin şerhine başlamadan önce, eseri neden yazdığıyla ilgili bilgi verir. Buna göre Mesnevî'nin on sekiz beytine manzum ve mensur sayısız şerhler yapılmış, fakat bu şerhler mufassal olduğu için herkesin bunlardan faydalanması pek mümkün değildir. Âsım'ın çevresinde bulunanlar da rahat anlaşılabilir bir on sekiz beyit şerhini kendisinden

talep edip mevcut on sekiz beyit şerhlerini gözden geçirirler. Abdülaziz Âsım da İsmail Rüşûhî-yi Ankaravî'nin şerhinden faydalanarak bu şerhi kaleme alır. Dolayısıyla bu konuda kendi aczinin de farkında olan şarihin niyeti, insanların kolay hazmedebileceği, onları çok fazla yormayacak bir on sekiz beyit şerhi yapmaktır.

2. Metin Şerhi Metodu

A. Dibace şerhi

Âsım Efendi, Mesnevî'nin dibacesini şerh ederek eserine başlamıştır. Fakat burada dikkati çeken husus, dibaceyi tam olarak şerh etmemesidir. Dibacenin başında bulunan *ve huve uşûlu uşûli uşûli'd-dÿn* ifadesiyle şerhine başlamasına rağmen devamında Mesnevî dibacesinden yaptığı seçmelerle bu bölümü oluşturduğu görülmektedir. Şerh etmek için dibaceden yaptığı alıntıları da genellikle İsmail Rüşûhî-yi Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nden yaptığı iktibaslarla açıklama yoluna gitmiştir. Hatta dibace şerhine bakıldığında Âsım'ın kendi ifadelerini pek fazla kullanmadığı, bazen Ankaravî'nin cümlelerini aynen alarak bazen de özetleyerek dibaceyi şerh ettiği görülmektedir. Buna ilave olarak dibace şerhinde yaptığı manzum alıntılar ve hadis metninin de Ankaravî ile aynı olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak diyebiliriz ki Bağdatlı Âsım Efendi, Mesnevî'nin dibacesinden seçtiği ifadeleri Ankaravî'nin şerhinden yaptığı iktibaslarla meydana getirmiştir. Bu münasebetle Âsım Efendi'nin dibaceyi tam olarak şerh ettiğini söylemek mümkün değildir.

B. Beyitlerin Şerhi

Abdülaziz Âsım Mesnevî'nin on sekiz beytini tek tek ele alarak şerh etme yoluna gitmiştir. Öncelikle Mesnevî'nin Farsça beyitlerini metne göre daha koyu ve bir satıra denk gelecek şekilde yazmış ve daha sonra beytin tercümesini yapmadan şerhe başlamıştır. Kelime açıklamasına da yer vermediği şerhinde *“Yalñy, İşbu beyt-i şerîf mebdÿ ü melâduñ İurüc u nüzlinüñ esrâr u aovâlini beyân ider, Oaâretün işbu beyti beriki beytinüñ esrârını keşf ü beyân ider, İşbu beyt beyt-i evvele temşÿldür, Bu beyt-i şerÿfde ehl-i sülûkuñ üç şimf olduğına işâretdür, Bu beyt ve'êkurisme rabbike ve tebettel ileyhi tebtÿlâ âyet-i şerÿfinüñ tefsÿridür”* gibi ifadelerle doğrudan doğruya beytin manasını açıklamaya girişir. Bazı beyitlerde böyle bir giriş ifadesi kullanmadan şerhe geçtiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yedinci beytin şerhinde *“Bunda bir suâl-i muâddere vardur ki yâ nâleden esrâr-ı derûni bilinmez mi cevâb virürüz”* ifadesiyle soru-cevap yöntemini kullanarak beyitle ilgili düşüncelerini ortaya koyar.

Şarih, metinde ortaya koyduğu düşüncelerini desteklemek için 10 ayet (İsra 17/36, Al-i İmran 3/78, Necm 53/28, Fatır 35/32, İsra 17/85, Bakara 2/165, Yusuf 12/30, Müzzemmil 73/8, Fetih 48/29, Yasin 36/22), 3 hadis alıntısını, kime ait olduğunu bildirdiği 2 manzum (Mevlânâ, İbn Fârız) 1 mensur (İbnü'l-Atâ, Hikem), kime ait olduğunu bildirmediği 3 mensur 10 manzum alıntıyı kullanmıştır.

3. İsmail Rüşûhî-yi Ankaravî'nin Bağdatlı Âsım Üzerindeki Etkisi

Abdülaziz Âsım'ın on sekiz beyit şerhiyle ilgili değerlendirmelerimizde Ankaravî etkisinden, hatta çoğu yerde ifadelerin aynı olduğundan sık sık bahsettik. Bu başlık altında söz konusu etkiye örnekler ışığında ortaya koymaya çalışacağız.

Dibacede yer alan şu ifadelerde bu etki açıkça görülmektedir:

Ankaravî: “ve bu üç İlmüñ uşulinden bir uşul dağı kelāmdur yaİñi İtîoādiyyāt ve İilm-i aōlāk yaİñy vaōdāniyyāt ve bu iki İilmüñ uşulinden biri dağı İilm-i esrār-ı keşfiyyedür ve bu esrār-ı keşfiyye kitāb-ı Meşnevî-yi Şeryf’le maİlüm olur.”

Âsım: “ve bu üç İilmüñ uşulinden İilm-i kelāmdur yaİñy İtîoādiyyāt u İilm-i öüsn-i aōlāodur ve bu iki İilmüñ uşulinden İilm-i esrār-ı keşfiyyedür ve bu ise esrār-ı keşfiyye Kitāb-ı Meşnevî ile maİlüm olur pes Kitāb-ı Meşnevî uşulu uşülü uşül-i dÿn olur.”

Ankaravî: “ve bu beş uşul dağı üç uşüle mübtenyüdür ki ol üç uşul bu beş uşülüñ uşulidür evvelā üç aşluñ biri ýmān ikincisi iōlāş üçüncüsü niyyetdür zýrā bu üçü olmasa aİmāl şaóyó olmaz ve bu üçüñ dağı uşülü İilm ü óikmet ü maİrifetdür ki bunlar İilm ü óikmet ü maİrifetsiz şaóyó olmaz pes menbaİ-ı İilm ü óikmet-i maİrifet ise Kitāb-ı Meşnevî-yi Şeryf’dür.”

Âsım: “ve bu beş uşul ýmān u iōlāş u niyyet dağı anlaruñ uşulidür zýrā İilm-i óikmet ü iİtîoād u öüsn-i aōlāo dağı olmazsa aİmāl şaóyó degüldür ve óaōōa ’l-yaóyñden İayne ’l-yaóyñe hýçbir vechle vāşıl olmaz ve Kitāb-ı Meşnevî ise bunlaruñ menbaİdur.”

Bağdatlı Âsım'ın on sekiz beyit şerhinde de aynı etkiyi şu örnekler vasıtasıyla görebiliriz. Mesnevî'nin üçüncü beytini şerh ederken Ankaravî'den yapılan alıntı şu şekildedir:

Ankaravî: “ettenezzuli minelmertebeti ’l-óaođyóati ilāİālemi daİveti velbeşeriyyeti ney gibidür ve ney māsivādan óāly ve nefeoāt-ı Óaōo ’la māly olan...”

Âsım: “Yaİñy baİde ’t-tenezzuli minelmertebeti ’l-óaođyóati ilāİālemi daİveti ’l-beşeriyyeti¹ ney gibi derüni pür dāğ u sūrāō sūrāō ve māsivādan óāly ve nefeoāt-ı Óaō ile māly ola ve bir de hemdem olan éevāti isterem tā kim ol óaāretten çekdigim olan derd-i iştivāō u firāōumu söyleyem.”

Mesnevî'nin dokuzuncu beytinin şerhinde ise şu şekildedir:

Ankaravî: “ney gibi derüni māsivādan óāly ve nefeoāt-ı İlāhiyye ile māly olan mürşid-i İāly kendü güftār-ı pürenvāri óaōōında İalāİarýoi ’l-istiİāre bu kelāmi tāly olup buyururlar ki bu nāyuñ şadāsı yaİñy evliyā-yı Óudā ’nuñ kelāmi ve edāsı bir āteş-i sūzende ve óarāretdehinde ve germiyyetkunenededür ki güll u gış ve māsivādan derüni iórāō u izāle eyler.”

Âsım: “Ney gibi derüni māsivādan óāly ve nefeoāt-ı İlāhiyye ile māly olan mürşid-i kāmiliñ güftāri óaōōındadır ki Óaāret-i Mevlānā İalāİarýki ’l-istiİāre bu kelāmi nāñō olup ki bunca nāyuñ şadā-yı dilrübāsı yaİñy evliyā-yı Óudānuñ kelāmi ve edāsı bir āteş-i sūzenedür ki mürýdānuñ derününde olan māsivānuñ güll u gışı(nı) iórāō ider.”

Burada verilen örnekler dışından on üç beyitte daha aynı tesirin görüldüğü ve Âsım'ın toplamda on sekiz beytin on beşinde Ankaravî'nin metninden alıntılar yaptığı ve çeşitli ilavelerle beyitlerin şerhini kaleme aldığı tespit edilmiştir.

4. Metin

[125b] (10) Óaāret-i Mevlānā ’nuñ Meşnevî-yi Şeryfi dýbācesindeki on sekiz beytine naēmen ve neşren lāyuóā (11) şeróler yapılmış ise gāyet mufassal olduólarından

¹ “Hakikat mertebesinden beşeriyeti davet için āleme indikten sonra”

kesele yadı olmadığıçün òarybü't-tenāvül (12) bir şeróini işbu òadimü'l-İlemā Bağdādý İAbdülfazýz İĀşim'dan istenilüp dāŷyler ise çoð şerólerini (13) gözden geçirüp ve bāóuşüş İAnòaravý Óaàretleri'nüñ envār-ı meşküt-ı bedāyīlkāruñ iòtibāsıyla (14) maĀaòilletü'l-biāāĀa ibtidār òilındı

(15) Bismillāhirraómānirraóým

(16) *Hāēā Kitābu'l-Meşnevý*

(17) *ve huveuşūluuşūliuşūli'd-dýnzýrāki*

İilm-i dýn fiòhest ü tefsýr ü óadýş

(18) *Her ki òĀned ġayr ezýn kereded óabýş²*

ve bu üç İilmüñ uşulinden İilm-i kelāmdur yaĀný (19) İİtiòadiyyāt u İilm-i óüsn-i aòlāòdur ve bu iki İilmüñ uşulinden İilm-i esrār-ı keşfiyyedür (20) ve bu ise esrār-ı keşfiyye Kitāb-ı Meşnevý ile maĀlüm olur pes Kitāb-ı Meşnevý uşulu (21) uşuli uşul-i dýn olur ve òāle'n-nebiyyi şallallāhu Āaleyhi ve selem *buniye'l-İslāmu Āalāòamsin* (22) *şehādehu en Āilāhe illallāh ve enne Muóammedu'r-resūlullāh ve iòāmi'ş-şalāti ve ýĀmī'z-zekāti* [126a] (1) *ve şavmi ramaān ve óacci'l-beyti ĀimenisteĀāla ileyhi sebýlā³* ve bu beş uşul ýmān (2) u iòlāş u niyyet daòı anlaruñ uşulidür zýrā İilm-i óikmet ü İİtiòād u óüsn-i (3) aòlāò daòı olmazsa aĀmāl şaóýó degüldür ve óaòòal-yaòýnden İayne'l-yaòýne (4) hýçbir vechle vāşil olmaz ve Kitāb-ı Meşnevý ise bunlaruñ menbaıdur *ve òteşarnā hāēa'l-İilmi'l-* (5) celýl *Āalāhāēa'l-òalýl ve yeòulu'l-İabdu'ò-àāýfu Muóammedu'bnu Muóammedi'bni Óüseyni'l-Belòiyyi ictehedtu* (6) *fýinşādi'l-Meşneviyyi Āistidā-yı Ebi'l-feāāyil ve huve miftāòu óazāyini'l-Āarş ve emýnu kunūzi'l-ferşi* (7) *ve Óüsāmü'l-Óaòòı ve'd-dýni ibni'l-Óasani'l-maĀrřufu biibni Aòý ve müşārün ileyhüñ cedd-i allāları Şeyò Ebu'l-Vefā-yı* (8) Bağdādýdür ve aşilları Ekrāddandur ve Óaàret-i Faòr-ı İĀleme Āaşıò ve fenā finnebý imiş ümmý iken (9) kirāmen fýēāhir ü hüveydā ve dāyimā kisve-yi İulemāda bulunduğundan münkirleri imtiòān için (10) kürsý-yi vaĀea çòartmaga niyet itmişler imiş o gice Faòr-ı İĀlem rüyāsında kendine emr eylemiş (11) yarın kürsý üzre óaòāyíò-ı Óurřān'ı tefsýr eyle o daòı emr-i Nebevý üzre tefsýr itmiş olduðan şoñra (12) o zamān dimiş ki *emseytu Kurdiyeyen ve aşbaòtu ĀArabiyyen ve nīlme'l-òalefu' ve's-selefu* ve bu beyānından (13) maòşad uşul-i uşul-i dýn bilmekdür.

Ýn ne necmest ü ne remlest ü ne òĀb

Vaóy-i Óaò vallāhu aĀlem (14) *bişşavāb⁴*

Óāle sulţānu'l-Āarífýn ü burhānu'l-vāşilýn òiĀāben Āicenāb-ı Óüsāmeddýn ve'l-Óaò.

(15) Bismillāhirraómānirraóým

I

(16) *Bi'şnevezney çun óikāyetmýkuned*

²“Din ilmi fıkıh, tefsir ve hadistir. Bunlardan başkasını söyleyen de alçaktır.”

³“İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilāh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğuna şahitlik etmek. Namazı dosdoğru kılmak, zekatı hakkıyla vermek, Allah'ın evi Kābe'yi haccetmek ve ramazan orucunu tutmak.” (Nevevî, C. 2, 2008: 86)

⁴“Bu ne yıldız falı ne fal ne de rüyadır. Hak ilhamıdır ve en doğrusunu Allah bilir.”

Ez cudāyīhā şikāyet mykuned

(17) Egerçi ol óaâret òuvve-yi bāṭnasıyla vaódeti keşretde bulurlar idi lâkin ayrılıòdan şikāyet (18) iderler idi nitekim böyle óalātda Faḍr-ı ĩĀlem şallallāhu ĩaleyhi ve selem ĩālem-i ğaybdan yaĭnı ĩālem-i lātaĀayyūn (19) ve ĩālem-i ĩamādan cüdā oldıġından **leyte ummı lemteledny**⁵ buyururlar idi ve bir de Óaâret-i Mevlānā (20) anuñiçün *Bi'şnev ezmen* dimedi yaĭnı ey Óüsām semĭle işit zýrā Óurġān'da semĭ başardan (21) muòaddemdür ki óālellāhu teĀĀlā **inne 's-semĀa velbaşara velfuġāde kullu ulāyike ĩinde rabbihi mesġulā**⁶

2

[126b] (1) *K'ez neyistān tā merā bu'brıydeyend*

Ez nefırem merd ü zen nālydeyend

(2) Bunda neyistāna maòşud meretebe-yi býcihetýdür ya ĩnı **kuntu kenzen maòfıyeyen** mertebesidür ve bir de dađı (3) neyistāna murād o ĩālem-i ğaybdur ki bu ĩālem-i şühüd henüz rāyíoa-yı vücudı istişmām itmemiş (4) idi velākin vücudı ĩilm-i ezelyde mevcud idi zýrā evvelki mertebeye şujūnāt-ı eātiyye dinür (5) ve bu meretebe-yi şāniyye de yaĭnı ĩālem-i şühüddaki olana māhiyyet-i eşyā ve aĀyān-ı şābiteye murāddur.

3

(6) *Sýne òāhem şeróa şeróa ezfirāò*

Tā bigüyem óāl-i derd-i iştiyāò

(7) Yaĭnı *baĀde 't-tenezzuli minelmerabeti 'l-óadóyóati ilāālemi daĀveti 'l-beşeriyeyi*⁷ ney gibi derūmı pür daġ u sūrā sūrā (8) ve māsivādan óāly ve nefeoāt-ı Óaò ile māly ola ve bir de hemdem olan êevātı isterem tā kim (9) ol óaâretten çekdigim olan derd-i iştiyāò u firāòumı söyleyem.

Firāò-ı yār eger endekest (10) *endek nıst*

*Derūn-ı dýde eger ným müst bisyārest*⁸

4

(11) *Herkesý k'ü dūr mānd ezaşl-ı òýş*

Bāz cüyed rüzgār-ı vaşl-ı òýş

(12) Ammā bu beyt-i şerýfde bir temhýd muòaddime-yi sebebiyyeye muótācdur ol sebebiyyeye nisbet-i esmā dirler (13) ve yine şüret-i aĀyān-ı şābite dirler zýrā ehl-i tasavvuf Cenāb-ı Óaòò'uñ êuhūrına birer esmā ve eşyā vaāĀ (14) itmişler anuñçün didiler ki

⁵“Keşke annem beni doğurmasaydı.” (Tahirü'l-Mevlevî, C. 1, 1975: 53)

⁶Bu ayet Kur'ân'da şöyle geçer: “*inne 's-semĀa velbaşara velfuġāde kullu ulāyike kâne ĩanhu mesġulā*”. Anlamı şöyledir: “Şüphesiz kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.” (İsra 17/36)

⁷“Hakikat mertebesinden beşeriyeti davet için âleme indikten sonra”

⁸“Sevgilinin ayrılıġı az olsa da az değildir, eġer gözün içinde yarım kıl olsa çoktur.”

Heme esmā maēāhir-i ēātend⁹

Heme eşyā maēāhir-i esmā yaġnıy maēāhir-i (15) esmā-yı óasene-yi İlähiyyedürler ve insān ise bu cümle esmā-yı óasene ve müteòābile ve müteāaddeye bir berzaòdur (16) pes insān oradan gelüp yine oraya rücūl ider.

Hest insān berzaò-ı nūr u ëulem

Maṭlaṭū 'l-fecreş ezýn guftend hem¹⁰

5

*(17) Men beher cemliyyetý nālān şudem**Cuŧt-i ðoşóūlān u bedóūlān şudem*

(18) İşbu beyt-i şerıf mebdēy ü meġaduñ ġurūc u nüzlinüñ esrār u aóvālini beyān ider ve bir de mürşid (19) olanlaruñ nýk ü bedi ile berāber ülfet òılmaları ve anlaruñ neyistāna māyil olup olmamalarını (20) imtióān idüp velākin baṭāi meşāyiò óaòýòy neyistāni bilmişler ēanniderler *kemā òālellāhu teġālā [yelvüne elsinetehum bilkitābi litaósebūhu]* (21) *minelkitābi ve mā huve minelkitābi¹¹* yaġnıy óaòýòy neyistāni bilmemişlerdür.

6

*[127a] (1) Herkesý ezēann-ı ðod şud yār-i men**Ezderūn-ı men necust esrār-ı men*

(2) Óaāretün işbu beyti beriki beytinüñ esrārını keşf ü beyān ider yaġnıy ney gibi nefeoāt-ı Óaò'la bir olan (3) ve neğamātle elóān óılan mürşid-i óaòýòy bunu taòýr eyler velākin her mürşid kendi ēannından baña (4) yār oldu ve esrārını bilmedi *kemā òālellāhu teġālā in yettebiġüne illeēānne ve inneēānne lāyuğnıy minel-* (5) *óaòòì şeyjen¹²* ve óālbuki defī-i ēanniyyāt lāzime-yi ŧarýoatdür ve baṭāi ēevāt o ēanni defī idemediler.

7

*(6) Sırr-ı men ezñāle-yi men dūr nýst**Lýk çeşmü güşrā ān nūr nýst*

(7) Bunda bir suġāl-i muòaddere vardur ki yā nāleden esrār-ı derūni bilinmez mi cevāb virürüz ki derūni (8) ney gibi māsivādan óāly olan veliyy-i kāmil lāzımdur ki benüm kelāmumdan sırruma āğāh ola zýrā ki

(9) Enderğazel-i ð'ýş nihān ò'āhem şud

Tābūsezenem berleb-i tüçuneş beó'āny¹³

⁹“Bütün isimler Hakk'ın mazharlarıdır.”

¹⁰“İnsan nur ve zulmet berzahıdır, (ona) bundan dolayı (matla-ı fecr) fecrin doğduğu yer de derler.”

¹¹ Metinde bu ayetin bulunduğu yerde tahrifat söz konusudur. Bundan dolayı ayetin eksik yazılan kısmı tamamlanarak verilmiştir: “Kitaptan olmadığı hâlde kitaptan sanmanız için dillerini kitapla eğip бүkerler.” (Al-i İmran 3/78)

¹²“Ancak zanna tabi olurlar. Şüphesiz zan da haktan hiçbir şeyi fayda vermez.” (Necm 53/28)

¹³“Okuduğunda dudaklarını öpmek için kendi gazelimde gizlenmek isterdim”

Ol vaòt güftãrdan (10) esrãr bilinür ve *gufteyend sãlikãn se òismeted minhum
ããlimun linefsihi ve minhum muòtesidun [bilóayri]¹⁴ ve minhum sãbiòun bilóayrãt¹⁵*

8

(11) *Ten zicãnu cãn ziten mestür nýst*

Lýk kesrã dýd-i cãn destür nýst

(12) İşbu beyt beyt-i evvele temşýldür ve cãnı daòı taŕýf ider yaŕný ney kãşif-i
esrãrdur ve bir de maèhar-ı feyã-i (13) muŕlaò olan muòaðòìòlara dirler ki bizüm
esrãrımızdan dür degüldiler yaŕný egerçi bir kimse (14) cãnı bu göz ile görmemiş
lãkin beden ãyynesinden cemãl-i rüò nümãyãndur ammã Cenãb-ı Pýr-i destgýr (15)
mãhiyyet-i rüò *òuli'r-rüòu minemri rabby¹⁶* âyet-i şeryfüñ tefsýrinde beyãn ide
inşãllãhu teŕãlã.

9

(16) *Ãteşestýn bãng-i nãyu nýst bãd*

Her ki ýn ãteş nedãred nýst bãd

(17) Ney gibi derüni mãsivãdan òãlý ve nefeòãt-ı İlãhiyye ile mãlý olan mürşid-i
kãmilüñ güftãri óaðòindadır ki Óaàret-i (18) Mevlãnã lãlãŕãrýki'l-istiŕãre bu kelãmi
nãŕò olup ki bunca nãyuñ şadã-yı dilrübãsi yaŕný evliyã-yı (19) Óudãnuñ kelãmi ve
edãsi bir ãteş-i süzendedür ki mürýdãnuñ derünında olan mãsivãnuñ gıll u gışı(nı)
iòrãò ider.

10

(20) *Ãteş-i lışòest k'ender ney futãd*

Cüşýs-i lışòest k'ender mey futãd

[127b] (1) lãşòãnuñ derünındaki olan ãteş lışò-ı İlãhýdür ki evliyãnuñ òalbine vãòil
oldı (2) yaòdı

lışò ãn şullest k'ü çün berfuròt

Herki cuz maŕşüò(3) cumle sũòt¹⁷

Yaŕný óubbuñ şiddetini Óurãn'da iki yerde *eşeddu óubben lillãhi¹⁸* ve bir de *òad
şegãfehã óubben¹⁹* beyãn ider (4) ve yine cüşiş lışòdandır ki óadyş-i óudsıyyede
vardur *kuntu kenzen mãõfiyyen feòóebtu en úrafe feòalaòtu'l-òalòa liulrafe²⁰*

11

¹⁴ Bu ifade ayette yoktur.

¹⁵ "içlerinden kimi nefesine zulmedici, içlerinden kimi orta yolda, içlerinden kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öncüdür." (Fatır 35/32)

¹⁶ "Ruh Rabbimin emrindedir." (İsra 17/85)

¹⁷ "Aşk öyle bir alevdir ki parlayınca sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar." (Can, C. 1-2, 2012: 14)

¹⁸ "Allah'ı daha çok severler." (Bakara 2/165)

¹⁹ "Sevgi yüreğinin zarına işlemiş." (Yusuf 12/30)

²⁰ "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim ve bilinmek için halkı yarattım." (Tahirü'l-Mevlevî, C. 1, 1975: 62)

(5) *Ney óaryf-i her ki ezyārý buryd*

Perdehāyeş perdehā-yı mā derýd

(6) Bu beyt ve *'ēkurisme rabbike ve tebettel ileyhi tebtýlā*²¹ āyet-i şerýfinüñ tefsýridür *ey inòataā bilibādeti* (7) ve *cerred nefsike āammā sivāhu*²² ve perdeler maòāmāt-ı evliyādur ĩlm-i müsiòýde ve iştilāó-ı muṭribānda (8) sürüd eyledikleri maòāmāta perde taġbýr iderler perde-yi rāst perde-yi ĩrāò dirler ve perde- (9) lerden murād sālĳkān-ı ŧaryòuñ óicābāt-ı nūrāny olan perdeler(i)dür ve anlar óaġıyyla vāşil olurlar.

12

(10) *Hemçu ney zehry vü tiryāòýki dýd*

Hemçu ney demsāz u muştāòýki dýd

(11) İşbu buyurduòları zehr ü tiryāò istiġāredür yaġny müşşid-i kāmil óahr u luġ şāóibi (12) olmalıdır *kemā óālellāhu telālā fýóáòòì asóóabi resúlihi eşiddāu lālelkuffāri ruóamāu beynehum*²³

(13) *Ey dercigerem z'āteş-i ĩşòet şererý*

Tā bātuyem ezò ýş nedārem óaberý Z'ān

pýşgeh ezmen (14) *neg'ēārý eşerý*

*Beguēārgeh efgenemberüyetnaēary*²⁴

Yaġny mīşraġ

*Cān fedāy tu ki hem derdý hem dermāny*²⁵

13

(15) *Ney óadyş-i rāh-ı puròün mykuned*

Óişşahā-yı ĩşò-ı Mecnūn mykuned

(16) *Püròün taġbýri anuñçündür ki evliyā bu heyjeti severler ise yine gönülleri óān ider kemā óāle ibn Fāriā*

(17) *Huve'l-óubbu feslem bilóaşā melhevā sehlu*

Feme'ótārahu muānen bihi velehu āòlu

Feġiş óāliyen felóubbu (18) *rāóatuhu āanā*

*Feevveluhu suòmun ve āòiruhu óatlu*²⁶

²¹ “Rabbinin adını an ve ona çekilmekle çekil.” (Müzemmil 73/8)

²² “Kendini ibadete ver ve nefsinı masıvadan çek” (Beydavi, C. 5, ty: 373)

²³ “Kâfirlere karşı pek çetinler, kendi aralarında pek merhametliler.” (Fetih 48/29)

²⁴ “Ey (sevgili) ciğerime senin aşk ateşinin kıvılcımı düştüğünden beri seninle olduğum için kendimden habersizim. Yüzüne bakmak için yoluna düştüğüm zamandan beri de varlığımdan bir eser kalmadı.

²⁵ “Sana can feda olsun ki hem dert hem de dermansın.”

²⁶ “Bu aşktır, gönül rahatlığıyla teslim ol. Bu nefis arzusu değil ki zorlanasın. Zorluk ve sıkıntının tercih edildiğı yerde akıl vardır. Hür yaşa, aşkın güzelliğı ve rahatlığı bendendir. Aşkın başı hastalık, sonu ise ölümdür.” (Tanyıldız, 2010: 230)

İlâşîoân-ı Öudâ dâyimâ maózün gönüller püröün olur zýrâ (19) Üveys Öaraný'ye mecnündur diyü şaşınan ururlar idi ve Nüó İaleyhisselâmı sengsâr iderler idi.

14

(20) *Maðrem-i ýn hūş cuz bñhūş nýst*

Mer zebānrā muşterý çun gūş nýst

[128a] (1) YaŦný hūşuñ maðremiyeti İaòl-ı maŦāşdan bñhūş olanlara maðşūşdur zýrâ ikisi böyle (2) bir yere cemİ olunmaz ve zýrâ óikmet-i İlāhý her şeyi bir şeye lāyîó ve herkesi bir güne maşlaóata (3) sāyîó óılmışdur meşelā zebāna řālib ü muşterý olan gūşdur keēālik bu hūşdan daðı (4) İlāşîó u maðrem olan ēāt-ı bñhūşdur İaòl-ı maŦāş ğamında bulunan kimse İómri āāyîİdür.

15

(5) *Derğam-ı mā rūzhā býĝāh şud*

Rūzhā bāsūzhā hemrāh şud

(6) YaŦný bir İālim-i óakým bir řaðım ehl-i cehli irşād u naşýóat óılduóda imóāā-ı naşýóat için (7) kendini anlardan İadd idüp evvelā kendi nefsini levn ider velākin anlara taŦrýā eyleyecekdür (8) Anřakiye-yi Óabýb-i Neccār tenbñh üzre didiĝi gibi *māliye lāābudulleēý feřaraný ve ileyhi turcelūn*²⁷ (9) söyledi

Çun nenālem telō ezdestān-ı ü

*Çun neyem ezðalòa-yı mestān-ı ü*²⁸

16

(10) *Rūzhā ger reft gū rev bāk nýst*

Tu bemān ey ān ki çun tu pāk nýst

(11) YaŦný sen óal ey mürşid-i kāmil himmetüñle bize tedārük-i evóat mümkindür óitābı Cenāb-ı Óaò'la olsa (12) bile cāyizdür

Hemnişýný muðbilān çün kýmýāst

Çün naēarşān kýmýāyý (13) ðod kucāst

Bñİināyāt-ı Óaò u ðāsān-ı Óaò

*Ger melek bāşed siyāhesteş varað*²⁹

(14) Ve bir daðı bu zemýn üzre Óāliò-i zemýn ü āsmāna münācāt ider

Óudāyā tu berkār-ı ðayrem [bidār]

*Ve ger ne neyāyed zimen hýç kār*³⁰

17

²⁷ “Ben, neden beni yaratana kulluk etmeyeceğim? Yalnız ona döndürüleceksiniz.” (Yasin 36/22)

²⁸ “Onun mestlerinin halkasında olmadığım için onun kıssasının acılığından neden inlemeyeyim.”

²⁹ “Kutlu kimselerin dostluğu kimya gibidir ki onların nazarı gibi kimya nerededir? Hakk'ın ve onun has kullarının inayeti olmaksızın melek de olsa amel defteri siyahtır.”

³⁰ “Allah'im, sen işlerimi hayır üzere tut! Yoksa benden hiçbir iş meydana gelmez.”

(15) *Her ki cuz mähýziābeşýr şud**Her ki býrüzýst rüzeş dýr şud*

(16) Bu beyt-i şerýfde ehl-i sülüküñ üç şımf olduğına işaretdür şımf-ı evvel şol mähıyān-ı (17) deryā-yı muóabbet-i Óaòò'a dirler ki mähýmişāl āb-ı zülāl-i vişālden sýr olmayup eger biñ maòāmātı (18) geçüp ve hezār deryāyı nüş iderlerse yine reyyān olmazlar ve şımf-ı şāný şol òānıfān-ı āb-ı (19) vuşlatdurlar ki ným cürfadan sekrān ve yek kūzeden reyyān olurlar nevı-i şāliş bu òişşadan (20) býóişşe ve bu rüzýden býbehre òalurlar ve Óaāret-i Óudāvendigār bu o řayifenüñ en aòdemidür (21) nitekim bir ğazel-i raĤnāsında buyururlar

(22) *Rýgziāb sýr şud men neşudem zihý zihý*

*Sýrý ezýn kemān men nýst zihý zihý zihý*³¹

18

[128b] (1) *Derneyābed óāl-i puòte hýç òām**Pes suòan kūtāh bāòý vesselām*

(2) NeĤam lāyaĤrifu 'l-kāmile ğayruhu óattā yentehıye ilāmaòāmi seyrihi³² ve sülūka lāyaĤrifu ēa 'l-faāli minelfaāli (3) illā ēūhu³³ lākin òām u puòtelerinüñ mertebelerini beyān idelüm òāle İbnü'l-Āfā (4) Filóikem elkāmılu Ābdun iēā řeribe mā yuskeru ve iēā šāra maóven zāde šaóven ve iēā ğābe zāde óuāūran (5) felācemıhu yaócube Ānfıròatin ve lāfuròatuhu yaócube Āncemlıhi ve lāfenāyuhu yemneū Ānbeòāyihı ve lābeòāyuhu Ān- (6) fenāyihı yuĤý kulle ēýòisřin òıřtahu ve yuĤý kulle ēýóaòòin óaòòahu³⁴

Derbeyān-ı aşl-ı kitāb

(7) Belki aşl-ı Meşnevý bir kitāb ve bu on sekiz beyit bir kitāb olduğına sebeb budur ki cenāb-ı Óüsāmeddýn (8) bir Meşnevý teýlýfi istidfāsında iken hemān ol óaāret destār-ı řerýfinden bu on sekiz beyti çòardı (9) ki sizüñ istidfāñuzdan ol Cenāb-ı Rabb-i MüsteĤān bu ğüne bir kitābı lisān-ı ğaybından òalbime ilhām (10) itdi buyurdılar cenāb-ı Óüsāmeddýn'i bu ğüne füyüāāt-ı Rabbānyden óayret aldıysa da yine aşl-ı (11) kitābı istidfā eylemesinde bu mařlaĤ-ı kitāb-ı Meşnevý'yi kendine tilāvet eyledi.

³¹ “Kum tanesi suya kandı, ne hoş ki ben (vuslat suyuna) kanmadım. Bende bu doygunluğun olmaması ne kadar güzel.”

³² “Seyir makamına ulaşımca kadar kâmil olanı ancak kâmil olan bilir (başkası bilmez).”

³³ “Fazilet sahibinin faziletini ancak fazilet sahipleri bilir.”

³⁴ “Kâmil kişi öyle bir kuldur ki içtiğinde sarhoş olmaz. Mahv hâlinde ayıklığı artar, gaybet hâlinde huzuru artar. (Onun) cem hâli firkat hâline engel olmadığı gibi, firkatı de cem hâline mani değildir. Fenası bekasına engel olmadığı gibi, bekası da fenasına mani değildir. Her pay sahibine payını verir, her hak sahibine de hakkını verir.”

Sonuç

Mesnevî şerhleri üzerine bugüne kadar birçok çalışma yapılmış, fakat şimdilik bütün Mesnevî şerhleri ilmî çalışmalar vasıtasıyla yayımlanmamıştır. Mesnevî şerhleriyle ilgili yaptığımız araştırmalar sonucunda Bağdatlı Âsım'ın *On Sekiz Beyit Şerhi* üzerine herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu düşünceden hareketle söz konusu eseri ilim âleminin istifadesine sunmak düşüncesiyle bu çalışma yapılmıştır.

Bağdatlı Âsım'ın *On Sekiz Beyit Şerhi*'nin fikrî yapısı üzerinde değerlendirme yapılacak olursa hemen hemen eserin tamamında şarihe ait fikirlerin pek bulunmadığı dikkat çeker. Çünkü şerh edilen on sekiz beytin on beşinde yaptığı değerlendirmeler, Ankaravî'nin değerlendirmelerinin özeti niteliğindedir. Hatta beyti açıklarken fikirlerini desteklemek için verdiği metin örnekleri bile Ankaravî'nin verdiği örneklerle aynıdır. Yalnız Ankaravî'nin verdiği örneklerin yanı sıra yedi beytin şerhinde yaptığı başka alıntılar da ilave etmiştir. Bu tespitlerden hareketle Âsım Efendi'nin mukaddimede söylediği gibi, Ankaravî'nin metnini esas aldığı ve ondan yaptığı alıntılarla on sekiz beyit şerhini oluşturduğu söylenebilir. Aradaki tek fark, Ankaravî'de uzun uzadıya anlatılan bahisler Âsım'ın şerhinde özetlenip daha kolay anlaşılır hâle getirilmiştir.

Âsım Efendi, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini müstakil bir eser olarak kabul ettiğini şerhin sonunda "*Derbeyân-ı aşl-ı kitâb*" başlığıyla dile getirmiştir. Bundan dolayı şarihin eserleri sayılırken Divan'ın sonunda yer alan on sekiz beyit şerhi de müstakil bir eser olarak kabul edilmelidir.

Kaynakça

Beydavý (2011). *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Teývil*, (Çev.: Abdülvehhab Öztürk), C. 1-5, İstanbul: Kahraman Yayınları.

İbn Farız (1951). *Divan-ı İbn Farız*, <https://archive.org/details/diwanibnalfarid00ibnaoft>, (Erişim Tarihi: 07.10.2016).

İmam Nevevý (2008). *Riyâzü's-Salihîn*, C. 1-2, İstanbul: Erkam Yayınları.

Mehmet Nail Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî*, C. 2, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Özbeyli, Atakan (2014). *Divan-ı Abdülaziz Âsım Efendi (İnceleme-Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Mehmet (2016). "Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20 Fall, s. 461-502.

Tanyıldız, Ahmet (2010). *İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. “*Âsım, Bağdatlı*”, (Madde Yazarı: Mustafa Arslan, 12.06.2014),
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3089>
(Erişim Tarihi: 29.10.2016).

